

Христина КОЗАК,

викладач основ медсестринства та догляду за хворими,
Чортківський державний медичний коледж

ІНДИКАТОРИ ПРОДУКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ

У статті висвітлені проблеми етики й деонтології у діяльності медичної сестри. Логіку розгляду етичної та моральної проблематики крізь призму деонтологічного підходу продиктовано його базованістю на незаперечних цінностях життя та здоров'я людини, тобто імперативі морального ставлення до пацієнта. Важливого значення набуває питання моральних якостей медичних сестер, їхнього ставлення до фахового обов'язку. Відзначено сучасні напрями вдосконалення професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи та підкреслено важливість спрямованості освітнього процесу на формування особистості студента.

***Ключові слова:** деонтологія, професійна підготовка, майбутні молодші спеціалісти сестринської справи, деонтологічний підхід, продуктивне застосування, етика, мораль.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. До початку ХХІ ст. в світі відбулися грандіозні зміни, пов'язані з процесами інформатизації суспільства, стрімким збільшенням обсягу науково-технічних, соціально-гуманітарних знань, підвищенням інтенсивності полі модального інфотелекомунікативного обміну. Заради об'єктивності слід визнати, що людство вступило в принципово нову постіндустріальну епоху «індивідуалізованого суспільства» (З. Бауман) [1], що спричинило трансформацію багатьох цивілізаційних компонентів, зокрема, зміну парадигми функціонування національної системи професійної освіти. Світ стає дійсно відкритим, а ідея необхідності етичного консенсусу з фундаментальних питань стає обов'язковою умовою існування у світі, що трансформується. На цьому тлі кардинальних змін зазнають підходи до розуміння сутності якості професійної освіти майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи (далі – МССС), модифікується система методів її аналізу та оцінки.

Водночас, зростання ролі медичних працівників як активних виконавців лікувальних процедур у медико-профілактичній діяльності стимулює пошук нових підходів до оцінки рівня розвитку їхніх особистісних якостей, морально-етичних домінант, дослідження тих із них, які зумовлюють успішність професійної діяльності. Посилення уваги світової медичної спільноти до якості деонтологічної підготовки випускників медичних коледжів зумовлено не лише об'єктивними чинниками (комерціалізація медичної галузі та розвиток технологічної медицини), а й значною потребою пацієнтів у довірчих відносинах з медичним персоналом. Тому вдосконалення професійної підготовки майбутніх МССС зумовлює необхідність урахування історичних надбань та сучасних наукових підходів до оптимізації медсестринської освіти, серед яких провідне місце посідає деонтологічний підхід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблеми деонтології в медичній галузі заслуговують узагальнення та поглибленого вивчення. Зasadничим документом у становленні особистості фахівця медсестринства визначено Етичний кодекс медичної сестри України [2]. Тому дослідники поглиблено аналізують не лише історію, а й етику сестринської справи [3]; визначають роль гуманітарних дисциплін у формуванні професійної етики медичної сестри [4], поглиблено вивчають деонтологічні аспекти в роботі медичних сестер різного спрямування [5], досліджують проблему виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки [6].

Метою статті є визначення індикаторів продуктивного застосування деонтологічного підходу в професійній підготовці майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною особливістю медсестринської професії є те, що об'єктом професійної діяльності медсестри є людина, її життя та здоров'я. Саме це накладає величезну відповідальність на медичну сестру, тому що здоров'я й життя є найдорожчим скарбом, який має людина. Специфіка медсестринської професії в сучасному світі зумовлена надзвичайною складністю й різноманіттям процесів життєдіяльності організму

людини, варіабельністю перебігу захворювань у їхньому індивідуальному прояві в кожній окремій людині, а також значним потоком наукової медичної інформації, появою все нових діагностичних і лікувальних прийомів і засобів, розвитком сучасних біомедичних технологій.

На нашу думку гармонізація відношення «людина – людина» на практиці передбачає розроблення та запровадження нових стандартів взаємозв'язків його складових. Поняття стандарт поведінки (на відміну від поняття модель поведінки) сприймаємо та потрактуємо як дещо обов'язкове, безумовне, необхідне та належне. Прикметно що, дисципліну, яка досліджує сферу належного, традиційно позначають терміном «деонтологія»[5, с. 85]. Переконані, що для реального вирішення етичних проблем в медсестринстві потрібно вважати доцільною актуалізацію саме деонтологічного підходу до осмислення проблематики відношення «людина – людина», адже діапазон зацікавлення деонтології охоплює не лише чітке визначення системи вимог до поведінки людини у певній сфері життєдіяльності, але й виявлення специфіки їхньої реалізації. До того ж, на відміну від норм загальнолюдської моралі, які не є обов'язковими, а радше суспільно бажаними, норми деонтологічної моралі мають саме обов'язковий характер [7, с. 23]. Такий статус норм деонтологічної моралі, очевидно, зумовлений ґрунтовністю на незаперечних цінностях життя та здоров'я людини, а відтак, крім потужних ціннісних мотивацій забезпеченістю адміністративними або юридичними санкціями.

Термін «деонтологія» в активний науковий обіг увів англійський філософ і правознавець Джеремі Бентам для позначення теорії моральності як науки про належну поведінку або про мораль поведінки індивіда для досягнення належної для нього мети, свого роду зведення правил поведінки [8]. Концептуальні підходи до деонтології як форми суспільного буття за змістом, сутністю та розмаїттям підходів щодо її визначення є однією з багатоаспектних проблем сучасності.

Широке використання терміну в багатьох галузях зумовило існування в словниках певного спектру його тлумачень. Незважаючи на те, що більшість з

них визначають походження означеного поняття від грец. «δέοντος (deon)» – борг (необхідне) і «λόγος (logos)» – вчення, слово [9, с. 112], сутність пояснень характеризується різноманітністю. Нині можемо констатувати про звуження змістовного поля терміна «деонтологія» до характеристики проблем людського обов'язку, що передбачає розгляд останнього як внутрішнього переживання примусу, заданого етичними цінностями. Деонтології притаманна зорієнтованість на наукове обґрунтування необхідності свідомого підпорядкування особистих інтересів потребам суспільства в гармонійному поєднанні особистого та суспільного. Деонтологія вивчає форми вираження належного, крізь призму якого моральність відображає вимоги соціальних законів, набуває різних форм індивідуальної поведінки, загальних норм і вимог. Деонтологія визначає конкретні форми професійної моралі, виконання громадянського обов'язку в певній галузі суспільного життя і професійної діяльності [7, с. 18]. На сучасному етапі терміном «деонтологія» переважно послуговуються для позначення професійної етики як системи етичних норм виконання відповідними працівниками своїх професійних обов'язків.

Медична деонтологія є практичним утіленням етичних принципів у професійній діяльності медичного працівника. Тому професійна підготовка майбутніх фахівців сестринської справи в медичних коледжах має ґрунтуватися на визначених деонтологічних засадах. Поряд із дотриманням етико-деонтологічних норм і високим професіоналізмом медичний працівник має бути наділений певними особистісними якостями, які проявляються в комунікативній взаємодії: співстражданням, автентичністю, конгруентністю, толерантністю, стриманістю, чесністю, любов'ю до своєї професії, увагою до іншого [4, с. 146].

Проблеми взаємодії медичної сестри з пацієнтом пов'язані з традиційними уявленнями про норми таких взаємин та сучасними реаліями, що стосуються комерціалізації медичної діяльності, можливості пацієнта робити вибір на користь платних послуг, доступності інформації, зростаючих потреб

хворих брати активну участь у процесі лікування (бути не пасивним об'єктом впливу, а активним суб'єктом взаємодії).

Таким чином, медична деонтологія є частиною медичної етики, сукупністю необхідних етичних норм і приписів для медичних працівників у здійсненні професійної діяльності. Деонтологія вивчає моральний зміст дій і вчинків медичного персоналу в конкретній ситуації. Теоретичною основою деонтології є медична етика, а деонтологія, проявляючись у вчинках медичного персоналу, є практичним застосування медико-етичних принципів. Аспектами медичної деонтології є взаємини: медиків з пацієнтами, з родичами пацієнта, з іншим медичним персоналом. Для оптимального, продуктивного застосування принципів медичної деонтології необхідні такі умови: покликання, почуття такту, інтелект, емпатія. У професійній діяльності майбутній МССС повинен завжди пам'ятати про пацієнта, володіти здатністю підкоряти і підпорядковувати собі душу пацієнта.

Звернення до деонтологічного підходу зумовлене тим, що гармонізація відношення «людина – людина» вимагає нових спільних правил, що передбачає формування відповідного деонтологічного простору. У контексті простору, окресленого взаєминами «медична сестра – пацієнт», зумовлено говорити про правила та норми цього співіснування, тобто розглядати медичний деонтологічний простір, що належить до компетенції медичної деонтології. Саме деонтологічні норми, в яких сконденсовано духовний, моральний, чуттєвий моменти, мають потенціал щодо гармонізації відносин медсестри та пацієнта і подальшої легітимізації як основ медичного законодавства.

Формування особистості майбутніх МССС, яке відбувається ще в процесі навчання в медичному коледжі, повинно ґрунтуватися на принципах високої моралі, етики і деонтології. Мораль охоплює гуманні, благородні загальнолюдські уявлення про справедливість, загальне благо, добро, честь, вона формує високоморальні норми поведінки, «просякнуті» духом співробітництва і колективізму [10, с. 91]. Медична етика і деонтологія ґрунтується, передусім, на базисі високої медичної моралі. Головними в

медичній етиці та деонтології є ставлення медичного працівника до пацієнта, високий професіоналізм, а також взаємовідносини між медичними працівниками.

Таке поширене тлумачення медичної деонтології лише як сукупності якостей надання медичної допомоги хворій людині, правил ввічливості та поведінки медичного персоналу [3, с. 87], на нашу думку, є досить вузьким розуміння проблем медичної деонтології в сучасних умовах, оскільки це поняття набагато складніше й багатогранніше. У межах дослідження медична деонтологія розглядається як наука про досконалість медичного обслуговування населення в психологічному, етичному, естетичному та організаційному аспектах. Таке потрактування поняття дозволяє розглядати медичну деонтологію комплексно, в сукупності.

Психологічний аспект медичної деонтології охоплює психологічні знання, навички та вміння майбутніх МССС з метою врахування індивідуально-психологічних особливостей особистості пацієнта для вибору найкращої тактики медичного обслуговування. У практичній діяльності врахування й знання основ психології допомагає медичним сестрам зрозуміти поведінку хворої людини, вибрати найкращий варіант її обслуговування, пізнати свій внутрішній світ з метою свідомого регулювання своєї поведінки. Успіх діагностичних процедур і лікувальних заходів багато в чому залежить від уміння медичного персоналу зрозуміти індивідуально-психологічні особливості хворої людини і розпізнати її психологічний стан.

Етичний аспект медичної деонтології полягає в єдності професійних знань, етичних, моральних принципів, навичок і вмінь, моральної діяльності медичних сестер. Цей аспект має на меті сформувати в майбутніх МССС поняття професійного обов'язку, честі, прищепити навички культури спілкування з пацієнтами, їхніми родичами, колегами. Етичний аспект закликає медичних сестер орієнтуватись у своїй практичній діяльності на еталони моральності. Так, доброзичливість, привітність, ввічливість, люб'язність,

стриманість, тактовність, дбайливість, ерудованість є зразковими якостями для медичного персоналу.

Систему створення та використання естетичних цінностей майбутніми МССС у процесі професійної діяльності становить *естетичний аспект* медичної деонтології. Виникнення цього аспекту пов'язане із взаємодією таких наук, як естетика, ергономіка, психологія, економіка, соціологія і мистецтвознавство. Проникнення естетичної культури в медицину полягає в художньому втіленні медичних ідей, в підході до традиційної теми «медицина і людина» за законами краси. Зовнішній вигляд лікарів, медичних сестер і є візитною карткою лікувально-профілактичної установи. Відзначимо, що зовнішній вигляд медпрацівника охоплює такі складові: медичний одяг, взуття, постава, манера поведінки, міміка, жести тощо.

Рівень упорядкованості процесу медичного обслуговування населення становить *організаційний аспект* медичної деонтології. Так, упровадження в практичну охорону здоров'я бригадної форми організації та оплати праці виявилось досить ефективним в умовах дефіциту кадрів середнього і молодшого медичного персоналу. Наукова організація, інтенсифікація і механізація праці середнього та молодшого медичного персоналу уможливить не лише підвищення якості медичного обслуговування населення й догляду за хворими, а й покращити емоційну реакцію пацієнтів у процесі лікування.

Підсумовуючи викладене вище, зауважимо, що сукупність деонтологічних проблем, які набули особливої виразності впродовж останніх десятиліть, детермінувала необхідність переосмислення відношення «людина – людина», пошук нових цінностей і етичних регуляторів, що сприятимуть його гармонізації. Так, у наукових дослідженнях з метою формування професійних цінностей майбутніх МССС у процесі фахової підготовки визначено систему цих феноменів, що охоплює базові етично-деонтологічні, соціально-регламентувальні, колегіально-регулювальні, особистісно-рефлексивні цінності [10, с. 92], які є засадничими в підготовці майбутніх молодших

спеціалістів сестринської справи до професійної діяльності на засадах деонтологічного підходу.

Таким чином, значущим у професійній підготовці майбутніх МССС є формування у студентів ціннісної сфери особистості майбутньої медичної сестри, що базується на опануванні студентами дисципліни «Медсестринська етика та деонтологія». Важливим аспектом професійної діяльності медичної сестри є вияв гуманізму. Водночас, необхідним чинником професійного становлення компетентного молодшого спеціаліста сестринської справи є засвоєння майбутнім фахівцем не лише змісту клінічних дисциплін, а також соціоніки, етики, деонтології, педагогіки, філософії тощо.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. У підсумку зауважимо, що накопичення наявних і потенційних проблем (зокрема медичних), з якими зіштовхнулося людство впродовж останніх десятиліть, – це вияв кризи світогляду та способу мислення сучасної людини. У площині деонтологічного дискурсу такий кризовий стан детермінує вимогу переосмислення відношення «людина – людина», пошук нових цінностей і етичних регуляторів, для його гармонізації. Таким чином, особливої уваги заслуговують дослідження, які дадуть змогу конкретизувати сутність і специфіку реалізації деонтологічного підходу в підготовці майбутніх МССС у медичних коледжах.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці методичних матеріалів для формування деонтологічної компетентності майбутніх фахівців сестринської справи.

Список використаної літератури

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман. – Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : «Логос», 2005. – 390 с.
2. Етичний кодекс медичної сестри України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.medsprava.com.ua/%20korisna_informatsija/etichnijj_kodeks_%20medichnoyi_sestri_ukrayini
3. Иванюшкин А. Я. История и этика сестринского дела / А. Я. Иванюшкин, А. К. Хетагурова. – М. : ГОУ ВУНМЦ МЗ РФ, 2003. – 166 с.

4. Кравченко О. П. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні професійної етики медичної сестри / О. П. Кравченко // Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 10-11 лист. 2011 р.) / відп. ред. В. Й. Шатило. – Житомир : Полісся, 2011. – С. 146–147.

5. Гуляєв М. П. Деонтологічні аспекти медсестринства в педіатрії / М. П. Гуляєв, А. В. Христофорова, В. П. Гладких // Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 10-11 лист. 2011 р.) / відп. ред. В. Й. Шатило. – Житомир : Полісся, 2011. – С. 83–86.

6. Андрійчук О. Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. Я. Андрійчук. – Київ, 2003. – 21 с.

7. Матвійчук А. В. Екологічна деонтологія: соціально-філософська рефлексія : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / А. В. Матвійчук. – Київ, 2016. – 36 с.

8. Bentham Jeremy. Deontology or, The science of morality: in which the harmony and co-incidence of duty and self-interest, virtue and felicity, prudence and benevolence, are explained and exemplified [Electronic resource] / Jeremy Bentham – The Internet Archive, 2011. – Available from : http://www.archive.org/stream/deontologyorthes02bentuoft/deontologyorthes02bentuoft_djvu.txt

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

10. Мельничук І. М. Особливості формування деонтологічної компетентності у професійній підготовці майбутніх бакалаврів сестринської справи / І. М. Мельничук, І. Л. Стасюк // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – С. 90–93.

Козак К. Индикаторы продуктивного применения деонтологического подхода в профессиональной подготовке будущих младших специалистов сестринского дела

В статье освещены проблемы этики и деонтологии в деятельности медицинской сестры. Логику рассмотрения этической и нравственной проблематики сквозь призму деонтологического подхода продиктовано его базированием на неоспоримых ценностях жизни и здоровья человека, то есть императиве нравственного отношения к пациенту. Важное значение приобретает вопрос моральных качеств медицинских сестер, их отношения к профессиональному долгу. Отмечено современные направления совершенствования профессиональной подготовки будущих младших специалистов сестринского дела и подчеркнута важность направленности образовательного процесса на формирование личности студента.

Ключевые слова: деонтология, профессиональная подготовка, будущие молодые специалисты сестринского дела, деонтологический подход, продуктивное применение, этика, мораль.

Kozak H. Indicators of the Productive use of the Deontological Approach in the Training of Future Junior Nursing Specialists

At the current stage of development of continuous professional education specialists of “auxiliary” professions (including junior nursing specialists) are actively seeking new ways to improve the quality of functioning of educational organizations that carry out recurrent training of such specialists. One of these ways is the implementation of the deontological approach: deontology not only regulates the system of requirements for the behavior of a nurse in a separate area of life, but also reveals the specifics of their implementation, it offers the form of optimal implementation of a certain moral content. In order to substantiate the appeal to the deontological approach in contemporary nursing education, we consider it necessary to outline the features of the deontological tradition. The article provides for the disclosure of the content of the “deontological approach” concept.

The urgency of involving this approach to comprehending the relationship between the “nurse–patient” approach with the view of realizing ethical and moral problems in medicine is advisable given that the range of deontology interest not only includes a clear definition of the system’s requirements for the behavior of a nurse in a particular area of life, but also revealing the specifics of their implementation. The logic of considering ethical and moral issues through the prism of the deontological approach is seen in the fact that deontological systems of morality are characterized by an emphasis on non-circumstantial moral rules and responsibilities. The obligatory nature of the rules of deontological morality is determined by their basis on the indisputable values of life and human health, that is, the imperative of moral attitude towards the patient. The content of deontological ethics is indicated by the motivation for a productive search and the creation of effective systems of norms and rules of conduct and practical activities of the nurse in the context of different types of relationships with the outside world.

The basic concepts for deontological knowledge are the concept of duty, proper, imperative behavior, satisfaction, practical interest, self-sacrifice. Deontology scientifically substantiates the need for conscious and voluntary subordination of the personal interests of the nurse to the needs of patients in a harmonious combination of personal and social.

Key words: deontology, professional training, future junior nursing specialists, deontological approach, productive application, ethics, morality.